

ביאור הדף מסכת שבועות דף ל"ט

מביאה הגמרא ברייתא שאומרת ששבועת הדיינים אף היא בלשונה נאמרה, וכלומר שיכול להישבע בכל לשון, ולפני שנשבע אומרים לו הוי יודע שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא", וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקא וכן נאמר לא ינקה.

ועוד חומרא יש בשבועה שכל עבירות שבתורה נפרעים ממנו לבדו, וכאן ממנו וממשפחתו, שנאמר בקהלת "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך" ובשרך הכוונה לקרובו שנאמר בישעיה "ומבשרך לא תתעלם".

ועוד חומרא יש בשבועה על שאר עבירות שכל עבירות שבתורה נפרעים ממנו, וכאן ממנו ומכל העולם כולו שנאמר בהושע "אלה וכחש וגו' על כן תאבל הארץ ואומלל כל יושב בה וגו'".

ושואלת הגמרא שהרי בפסוק נאמר "אלה וכחש ורצח וגנב ונאוף, ומהיכן לנו שאפילו על שבועה לבד נאמר כל זה, ועונה הגמרא שנאמר בירמיה "מפני אלה אבלה הארץ", ועל זה נאמר כאן "על כן תאבל הארץ ואומלל כל יושב בה".

וכל עבירות שבתורה אם יש לו זכות תולים וממתינים לו שנים ושלושה דורות, אך בשבועת שקר נפרעים ממנו לאלתר שנאמר בזכריה "הוצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו", ו"הוצאתיה" משמע. ומה שנאמר בפסוק "ובאה אל בית הגנב" זה הגונב דעת הבריות שאין לו ממון אצל חבריו וטוענו ומשביעו, "ואל בית הנשבע בשמי לשקר" כמשמעו, ומהמשך הפסוק "ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו" לומדים שאפילו דברים שאין אש ומים מכלים אותן שבועת שקר מכלה אותם.

וממשיכה הברייתא ואומרת שאם אחרי כך זה אמר איני נשבע מכריעים את דינו מיד שחייב ופוטרים אותו מיד מבית הדין.

ואם אמר הריני נשבע, אותם העומדים שם אומרים זה לזה את לשון הפסוק "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וגו'".

וכשמשביעים אותו אומרים לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעת המקום ועל דעת בי"ד, שכן מצינו במשה רבינו כשהשביע את ישראל אמר להן דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי שנאמר "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת היום וגו' כי את אשר ישנו פה וגו' ואת אשר איננו פה עמנו היום" וממה שנאמר "ואת אשר איננו פה לומדים שהשביע אף את הדורות הבאים שלא עמדו על הר סיני וכן את הגרים העתידין להתגייר.

ואף השביעים לא רק על המצוות שקיבלו עליהם כבר מהר סיני אלא גם על המצוות העתידות להתחדש כגון מקרא מגילה, שנאמר באסתר "קימו וקבלו", וכלומר קיימו מה שקבלו עליהם כבר במעמד הר סיני.

ומבאר הגמרא מה אמרה הברייתא ששבועת הדיינים אף היא בלשונה נאמרה ואיזה עוד שבועות נאמרות בכל לשון, שהברייתא מדברת כמשך למה שהתבאר במשנה בסוטה לגבי שבועות אחרות - אלו נאמרין בכל לשון, פרשת סוטה, וידוי מעשר, קריאת שמע ותפלה, וברכת המזון, ושבועת העדות, ושבועת הפקדון. ועל זה אמרה הברייתא שאף שבועת הדיינים נאמרת בכל לשון.

ועל מה שאמרה הברייתא שאומרים לנשבע לפני שנשבע הוי יודע שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא", מבאר הגמרא שהסיבה שהעולם הזדעזע היא לא משום שזה חלק מעשרת הדברות, כי אם כך היה צריך להיות אף בשאר הדברות, אלא משום ששבועה חמורה יותר משאר עבירות.

ושואלת הגמרא שהרי שבועה אינה חמורה יותר מכריתות ומיתות בית דין, שהרי שנינו אלו הן מצוות קלות עשה ולא תעשה חוץ מלא תשא, והמצוות החמורות זו כריתות, ומיתות בי"ד, ולא תשא עמהם.

אלא אומרת הגמרא שהסיבה ששבועה חמורה יותר משאר עבירות היא כפי שביארה הברייטא בהמשך דבריה, שבכל העבירות שבתורה נאמר ונקה, ועל שבועה נאמר לא ינקה, "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא".

ותמהה הגמרא שהרי אף בכל עבירות שבתורה נאמר בהן לא ינקה, שנאמר בפסוק "ונקה לא ינקה".

ועונה הגמרא שביארו של הפסוק הוא כפי שאמר רבי אלעזר בברייטא שאי אפשר לומר ונקה כי נאמר לא ינקה, ואי אפשר לומר לא ינקה כי נאמר ונקה, אלא הביאור הוא שהקב"ה מנקה לשבים ואינו מנקה לשאינם שבים. וממילא בשבועה החומרא היא שתמיד נאמר עליה לא ינקה ואפילו לשבים.

בברייטא התבאר שכל עבירות שבתורה נפרעים ממנו בלבד, וכאן ממנו וממשפחתו. ושואלת הגמרא שהרי נאמר בפסוק אף על שאר עבירות "ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו", ושנינו על הפסוק הזה ששאל רבי שמעון שאך אם הוא חטא משפחתו מה חטאה, אלא בא הפסוק לומר לך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסים, וכן אם יש בה לסטים כולה לסטים מפני שמחפין עליו.

ועונה הגמרא שלגבי שאר עבירות מה שנאמר שנפרעים ממשפחתו זה בפורענות אחרת, ולא באותו העונש שהוא מקבל, אבל כאן באותה הפורענות נפרעים ממנו וממשפחתו, וכפי שאמר רבי בברייטא על המשך הפסוק שם "והכרתי אותו מקרב עמו", שלא כל המשפחה בכרת, אלא רק הוא בכרת, ולא שאר המשפחה.

ועל מה שהתבאר בברייטא שכל עבירות שבתורה נפרעים ממנו, וכאן ממנו ומכל העולם כולו, שואלת הגמרא שהרי אף לגבי שאר עבירות נאמר "וכשלו איש באחיו" וכלומר איש בעון אחיו, ולומדים מכאן שכל ישראל ערבים זה בזה. ועונה הגמרא שבשאר עבירות מה שנענשים בעון אחרים זה כיון ששיש בידם למחות ולא מיחו, אבל כאן אפילו אם אין בידם למחות.

עמוד ב'

ומבארת הגמרא שבשאר עבירות הוא נענש בדינו, והרשעים שבמשפחתו בדין חמור, והרשעים בעלמא בדין קל. והצדיקים בין שבעולם ובין שבמשפחתו פטורים.

אך בשבועה הוא והרשעים שבמשפחתו נענשים כדינו, והרשעים בעלמא בדין חמור, והצדיקים שבמשפחתו ובעלמא בדין קל.

בברייטא התבאר שאם לאחר שאיימו עליו אמר איני נשבע פוטרים אותו מיד, ואם אמר הריני נשבע העומדים שם אומרים זה לזה "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה". ושואלת הגמרא מדוע נקראים אנשים רשעים, אמנם זה שנשבע אם נשבע לשקר הוא רשע, אך מדוע התובע נקרא רשע, ועונה הגמרא שהביאור הוא כפי ששנינו בברייטא שרבי שמעון בן טרפון אמר שמהפסוק "שבועת ה' תהיה בין שניהם" לומדים שהחיוב על השבועה חל על שניהם, ואף על התובע שלא דקדק למסור את ממונו ביד אדם נאמן.

בברייטא התבאר שכאשר משביעים אותו אומרים לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעים אלא על דעת בית דין, ומבאר תגמרא שהטעם הוא כדי שלא יקרה כפי שהיה מעשה בבית דין של רבא, שהנתבע מסר לתובע מקל עם המעות קודם שנשבע, בלא שהנתבע ידע שהמעות בתוך המקל, וכך נשבע שהשיב לו את המעות, ובאופן כזה באמת לפי מעשיו אין זו שבועת שקר, כי השיב את המעות, ולכן לולי שהיו משביעים אותו על דעת בית דין לא הייתה זו שבועת שקר.

במשנה התבאר שכדי לחייב שבועת הדיינים צריך שהטענה תהיה שתי כסף. ואמר רב שכוונת המשנה שצריך שהתובע יכפור שתי כסף מתוך הטענה ויודה בפרוטה, כך שלמעשה הטענה צריכה להיות בתחילה לפחות על שווה שתי כסף ופרוטה, וצריך שיכפור בשתי כסף לפחות ויודה בפרוטה לפחות.

אך דעת שמואל שצריך שטענת התובע תהיה שתי כסף, ומתוכה אם הנתבע הודה בפרוטה, או אפילו אם כפר רק בפרוטה אחת הוא חייב שבועה, ולא צריך שיכפור בשתי כסף.

ואמר רבא שמהמשנה מדוקדק כדעת רב ומהפסוקים כדעת שמואל.

שבמשנה נאמר שהטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה, ולא נאמר שצריך שתהיה כפירת הטענה בפרוטה. ולכן משמע שצריך שיכפור בכל השתי כסף. ואף מהמשנה בבא מציעא משמע כדברי רב שנאמר שם כמה דברים שהם בפרוטה, ואחר מהם שההודאה צריכה להיות על פרוטה, אך לא נאמר שם שכפירה צריכה להיות על פרוטה.

ואילו מהפסוקים מדויק כדברי שמואל, כי נאמר בפסוק "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור", ולומדים מזה שכפי שכלים זה לשון שנים, אף כסף שנים, ולכן צריך טענה של שתי כסף. ועוד לומדים משם שצריך שיטענו בדבר חשוב כפי שכסף הוא דבר חשוב.

ועל אותם שתי כסף או כלים שנאמר בפסוק נאמר "אשר יאמר כי הוא זה", ומשמע שעליהם עצמם הוא מודה בחלקם, ומשמע שההודאה היא מתוך השתי כסף, ולא צריך שיכפור בשתי כסף, וכדברי שמואל.

אמנם לדעת רב משמעות הפסוק היא שיודה במקצת מהטענה, ולא שיודה מתוך השתי כסף, אלא מתוך הטענה שהיא צריכה להיות יותר משתי כסף.

אך שמואל סובר שאת זה שצריך להודות במקצת מהטענה לומדים ממה שנאמר בפסוק "כי הוא זה" ולא נאמר כי זה או כי הוא, ומשמע שמתוך הטענה צריך להודות בחלקה.

ולדעת רב ישנם ב' מקומות שלומדים מהם שצריך הודאה במקצת מהטענה, ולכן מאחד מהם לומדים שצריך שיודה במין הטענה עצמה, ולא שיודה לו במין אחר.

אך דוחה הגמרא ואומרת שלדעת שמואל לא צריך פסוק לזה שצריך שיודה לו במין אחר, כי כיון שלומדים מהפסוק שצריך שהוא יודה לו מתוך הטענה עצמה, וודאי שהוא מודה לו באותו מין שטען עליו.

ולכן אומרת הגמרא שאף לרב לא צריך פסוק שיודה ממין הטענה, אלא שרב סובר שמלכתחילה מה שנאמר בפסוק "כסף או כלים" הכוונה לכסף שאותו הנתבע כופר, כי מה שנאמר כסף זה מיותר, ודי לנו שיהיה כתוב בפסוק כי יתן איש אל רעהו כלים לשמור, והיינו לומדים שכפי שצריך שני כלים כך צריך שני כסף, וממה שלמרות זאת נאמר בפסוק "כסף או כלים", למרות שאין צריך ללמד אותנו שצריך טענה על כסף, לומדים שצריך גם שהכפירה תהיה על שתי כסף.

אך לדעת שמואל, צריך לכתוב כסף כדי ללמד שצריך שיטען טענה בדבר חשוב, ואם טען בכלים שאינם חשובים כגון ב' מחטים הנתבע פטור משבועה.

מנסה הגמרא לדייק מהמשנה כדברי רב שצריך שיטען עליו בשתי כסף ופרוטה ויכפור בפרוטה, כי נאמר במשנה שאם אמר התובע לנתבע שתי כסף יש לי בידך, והשיב לו הנתבע אין לי בידך אלא פרוטה פטור. ולכאורה הסיבה היא משום שאין כאן כפירה של שתי כסף, וכדעת רב.

אך דוחה הגמרא ואומרת ששמואל מבאר שהסיבה שפטור באופן כזה, היא משום שמדובר שטענו בכסף דווקא, והוא הודה לו בפרוטת נחושת דווקא, וכיון שאין כאן הודאה על חלק מהטענה הוא פטור.

אך שואלת הגמרא אם כך מדוע בהמשך המשנה התבאר שאם התובע טען שתי כסף ופרוטה יש לי בידך, והנתבע השיב לו אין לי בידך אלא פרוטה חייב, הרי הוא כופר על הכסף, ולא על הנחושת, ועל הכסף הוא לא הודה לו כלל. ולכאורה מוכח כדעת רב שמדובר על שווה כסף ולא על כסף עצמו, וכאן כיון שיש כפירה של שתי כסף חייב.

ועונה הגמרא שבאמת אמר רב נחמן בשם שמואל שאם התובע טענו חיטים ושעורים, והנתבע הודה לו באחד מהם חייב שבועה. וממילא אף במשנה אם הודה לו על הפרוטה חייב שבועה על הכסף.

ומדייקת הגמרא כך מהמשך המשנה שאומרת שאדם שאמר לחברו ליטרא זהב יש לי בידך, והנתבע השיב לו אין לך בידי אלא ליטרא כסף פטור, ושם וודאי הסיבה שפטור היא משום שלא הודה לו באותו מין שתבע אותו דהיינו בזהב, אלא בכסף. כי הרי בליטרא יש הרבה יותר משווה שתי כסף.

ומנסה הגמרא לומר שמוכח מכאן שלא כדעת רב, כי כפי שבליטרא זהב מדובר על המתכת זהב ולא על שווי הזהב, כך גם ברישא, וכדברי שמואל שהסיבה שפטור משבועה היא כיון שלא הודה לו על הכסף אלא הנחושת, ולא מפני שאין שם שיעור של שתי כסף בכפירה.

אך דוחה הגמרא שלדעת רב ברישא מדובר על שווי הכסף, והסיבה שפטור היא משום שלא הודה לו על שווי של שתי כסף, ורק לגבי ליטרא זהב לא דנים את השווי אלא את המין של הזהב והכסף, כי טענו משקל של ליטרא, ומשקל לא דנים במטבעות אלא רק במתכת עצמה.